

дини великого гетьмана литовського має своє пояснення. Річ у тім, що після смерті Семена Шиловича — батька Анастасії, опікуном дівчини стає саме кн. Костянтин, і він же видає її заміж за кн. Януша Сангушка. Зі смертю останнього, кн. Острозький знов приймає небогу до своєї родини і незабаром вдруге видає її за князя Івана Вишневецького. Таке опікунство над Анастасією, напевне, і було причиною здогадів, начебто вона була сестрою князя Костянтина Івановича...

Отже, проблеми походження (1) і встановлення точного генеалогічного древа (2) князів Острозьких (як і сама діяльність представників цього роду⁸), не зважаючи на поодинокі наукові праці, залишаються відкритими питаннями нашої історії. Що стосується першої з вищезгаданих проблем, то слід було б, детально проаналізувавши використані різними авторами джерела (з урахуванням всіх їхніх недоліків), зробити якийсь підсумок, що поклав би край непорозумінням і плутанині у дослідженнях (до виявлення нових доказів тієї чи іншої теорії)⁹.

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖІНОЧИХ МОНАСТИРІВ КИЄВА ДОМОНГОЛЬСЬКОГО ПЕРІОДУ

М. Болгарова (кафедра історії)

Історія жіночих монастирів, як і монастирів взагалі, бере початок з IV ст. Засновником першого спільного для проживання монастиря вважається воїн римської армії Пахомій, який прийняв християнство. Він заснував і перший жіночий монастир у Верхньому Єгипті для своєї сестри Марії. Звідси пішли інші жіночі монастирі, що з прийняттям християнства також почали створюватися в Київській Русі. За літописними джерелами в Києві в домонгольський період їх нараховується чотири. Це монастирі св. Ірини, св. Андрія (так званий Янчин монастир), св. Миколи та св. Лазаря.

Найбільш згадуваними в літописі та певною мірою дослідженими є монастирі св. Ірини та св. Андрія. За браком літописних та археологічних даних менш дослідженим є монастир св. Миколи. Монастир св. Лазаря не досліджувався взагалі. На підставі даних

⁸ Ще одним приводом може стати написання історії роду князів Острозьких.

⁹ Щодо окремих представників роду князів Острозьких, то маємо праці лише про прп. Феодосія (Федора) Даниловича, Костянтина Івановича, його сина Василя-Костянтина Костянтиновича, Галшку Іллівну і Ганну-Алоїзу Олександрівну (Ходкевич).

літопису можна встановити дату заснування лише монастиря св. Андрія: в 1086 р. князь Всеволод-Андрій Ярославович “заклав церкву святого Андрія., побудував у церкві тій монастир, і в ньому дівою постриглася дочка його на ім'я Янка”.

Про заснування монастиря св. Ірини згадується в літописній статті 1037 р. Він був заснований Ярославом Мудрим і названий на честь святої покровительки його дружини Ірини (Інгігерди). Але ствердження, що саме 1037 рік став роком заснування монастиря, не є обґрунтованим, оскільки під цим роком згадується будівництво не лише монастиря св. Ірини, а також монастиря св. Георгія, храму св. Софії, церкви Благовіщення св. Богородиці на Золотих воротах. Стаття 1037 р. є зведеною, описує результат будівничої діяльності князя Ярослава.

Про дату заснування монастирів св. Миколи та св. Лазаря точних літописних даних не існує. Можна лише стверджувати, що монастир св. Миколи був заснований не пізніше середини XI ст., а монастир св. Лазаря — не пізніше початку XII ст.

Нез'ясованим залишається питання про місце розташування давньоруських монастирів. Аналізуючи літописні та археологічні дані, можна встановити, що монастир св. Ірини знаходився в “городі Ярослава”, але точної локалізації цієї пам'ятки не існує. Деякі дослідники схильні ототожнювати церкву св. Ірини з рештками храму, що були знайдені на розі вул. Стрілецької і Георгієвського пров. у 1731 р. та досліджені у 1909—1910 рр., інші — з руїнами на розі вул. Володимирської та Ірининської, які досліджувались у 1833—1835, 1846, 1913—1914 роках.

Монастир св. Андрія дослідники, починаючи з М. Берлинського, традиційно розміщують у “городі Володимира”, проте така локалізація не є достатньо обґрунтованою. Якщо погодитися з цим розміщенням, то, базуючись на археологічних даних, храм Янчиного монастиря можна пов'язати або з фундаментами церкви, які були знайдені в 1839 р. під час планування сучасної Десятинної вулиці, або ж локалізувати його біля південно-східних воріт “города Володимира” (за припущенням В. Богусевича).

Традиційна локалізація монастиря св. Миколи на Печерську біля Аскольдової могили також не є достатньо аргументованою. В літописних джерелах про місце знаходження цього монастиря немає жодних даних. Пізніше свідчення митрополита Сильвестра Косова (XVII ст., “Патерикон”), який розташовує монастир “там, где ныне виноград при монастыре Пустынном св. Николы”, викликає сумніви.

Місце знаходження монастиря св. Лазаря невідоме взагалі. Але

якщо гіпотеза про традиційне (канонічне) розташування жіночих монастирів поруч із чоловічими (Н. Закревський) буде мати підтвердження, це дасть підстави для локалізації Лазарівського монастиря.

Існують проблеми також із визначенням верхньої хронологічної межі існування жіночих монастирів міста Києва. В зв'язку з цим виникає щонайменше два питання. Перше: чи всі з названих монастирів існували до 1240 року (вторгнення в Київ війська хана Батия) саме як жіночі; друге: яка доля цих монастирів після монгольського завоювання.

В статтях літопису 1115 та 1128 років згадується ігумен монастиря св. Андрія Георгій, а в статті 1171 року — ігумен того самого монастиря Симеон. Наявність ігуменів-чоловіків у жіночому монастирі можна пояснити тим, що монастир з часом перетворився у чоловічий. Але Є. Голубинський, посилаючись на літописні джерела, вважав, що в даному контексті малися на увазі духівники жіночих монастирів.

Про перетворення монастирів св. Лазаря та св. Ірини на чоловічі літописних даних немає. За непрямыми свідченнями (Закревський, посилання на роботу Журавського) у 1113 р. став чоловічим монастир св. Миколи. Але з якого джерела отримано цю інформацію — невідомо, отже вважати її достовірною немає підстав.

Після 1240 р. названі жіночі монастирі в літописі не згадуються. Безсумнівно, під час монгольського нашествия вони були пограбовані, монастирські будівлі пошкоджені або ж зруйновані. Але чи припинили ці монастирі функціонувати, чи продовжували існувати ще деякий час, за браком джерел однозначно встановити неможливо. Розв'язання цієї проблеми значною мірою залежить від вирішення питання про локалізацію жіночих монастирів, особливо монастиря св. Миколи.

Отже, незважаючи на низку означених проблем, що стосуються історії монастирів Києва домонгольського періоду, безперечним є те, що ці інститути Церкви були помітним явищем духовного та суспільного життя, свідченням утвердження християнства в Київській Русі.